

NARODOWA AKADEMIA NAUK UKRAINY
Instytut Ukrainoznawstwa im I. Krypjakewycza

Instytut Sławistyki
POLSKIEJ AKADEMII NAUK

SERIA

STUDIA GWAROWE / ДІАЛЕКТОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

AD FONTES
ŹRÓDŁA DO BADAŃ
DIALEKTOLOGICZNYCH

Pod redakcją
Tetiany Jastrems'kiej,
Doroty Krystyny Rembiszewskiej

Lwów–Warszawa 2023

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича

ПОЛЬСЬКА АКАДЕМІЯ НАУК
Інститут Славістики

Серія
STUDIA GVAROWE / ДІАЛЕКТОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

AD FONTES
ДЖЕРЕЛА
ДІАЛЕКТОЛОГІЧНИХ СТУДІЙ

За редакцією
Тетяни Ястремської,
Дороти Кристини Рембішевської

Львів–Варшава 2023

Seria *Studia Gwarowe / Діалектологічні студії*
Tom 1(14)

Recenzenci tomu:

dr hab. NATALIA KOWALENKO
dr hab. MAREK OLEJNIK

Rada Redakcyjna:

prof. dr hab. PAWŁO HRYCENKO (Ukraina)
prof. dr hab. HANNA MARTYNOWA (Ukraina)
prof. dr hab. MICHAEL MOSER (Austria)
prof. dr hab. HALINA PELCOWA (Polska)
prof. dr hab. DOROTA K. REMBISZEWSKA (Polska)
prof. dr hab. IWAN SABADOSZ (Ukraina)
dr hab. prof. UWf JAN SOKOŁOWSKI (Polska)
prof. dr hab. FELIKS CZYŻEWSKI (Polska)
dr hab. TETIANA JASTREMS'KA (Ukraina)

Redakcja tekstów w języku ukraińskim:

PhD OKSANA SIMOWYCZ
PhD NATALIA CHIBEBA
PhD IRYNA ROMANYNA

Redakcja tekstów w języku polskim:

prof. dr hab. DOROTA K. REMBISZEWSKA

Redakcja tekstów w języku angielskim:

DZWENYSLAWA JASTREMS'KA

Skład:

DMYTRO SAWINOW

Projekt okładki:

PAWŁO PROTSIV

Copyright

© by Dorota Krystyna Rembiszewska, Tetiana Yastremska & the respective authors

This is an Open Access book distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 3.0 PL License (creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/), which permits redistribution, commercial and noncommercial, provided that the book is properly cited.

ISBN: 966-02-2707-8 (seria, IU NANU)

ISBN: 978-617-14-0180-8 (IU NANU)

e-ISBN: 978-617-14-0181-5 (IU NANU)

ISBN: 978-83-66369-80-1 (IS PAN)

e-ISBN: 978-83-66369-79-5 (IS PAN)

DOI 10.33402/dssg.2023-1/14

Handle: <https://hdl.handle.net/20.500.12528/1978>

Інститут українознавства
ім. І. Крип'якевича Національної
академії наук України
вул. Козельницька, 4
79026 Львів
тел. +38(032)270 70 22
inukr@inst-ukr.lviv.ua
<https://www.inst-ukr.lviv.ua>

Instytut Sławistyki
Polskiej Akademii Nauk
ul. Jaracza 1
00-378 Warszawa
tel. 22 826 76 88
wydawnictwo@ispan.edu.pl
<https://www.ispan.waw.pl>

Серія *Studia Gwarowe* / Діалектологічні студії
Том 1(14)

Рецензенти тому:

доктор філологічних наук НАТАЛІЯ КОВАЛЕНКО
доктор габілітований МАРЕК ОЛЕЙНІК

Редакційна колегія:

доктор філологічних наук, професор ПAVЛО ГРИЦЕНКО (Україна)
доктор філологічних наук, професор ГАННА МАРТИНОВА (Україна)
доктор габілітований, професор МІХАЕЛЬ МОЗЕР (Австрія)
доктор габілітований, професор ГАЛІНА ПЕЛЬЦОВА (Польща)
доктор габілітований, професор ДОРОТА К. РЕМЬШЕВСЬКА (Польща)
доктор філологічних наук, професор ІВАН САБАДОШ (Україна)
доктор габілітований, професор ЯН СОКОЛОВСЬКИЙ (Польща)
доктор габілітований, професор ФЕЛІКС ЧИЖЕВСЬКИЙ (Польща)
доктор філологічних наук ТЕТЯНА ЯСТРЕМСЬКА (Україна)

Редагування текстів українською мовою:

кандидат філологічних наук ОКСАНА СІМОВИЧ
кандидат філологічних наук НАТАЛІЯ ХІБЕБА
кандидат філологічних наук ІРИНА РОМАНИНА

Редагування текстів польською мовою:

доктор габілітований, професор ДОРОТА К. РЕМЬШЕВСЬКА

Редагування текстів англійською мовою:

ДЗВЕНИСЛАВА ЯСТРЕМСЬКА

Комп'ютерна верстка:

ДМИТРО САВІНОВ

Обкладинка:

ПАВЛО ПРОЦІВ

Copyright

© by Dorota Krystyna Rembiszewska, Tetiana Yastremska & the respective authors

This is an Open Access book distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 3.0 PL License (creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/), which permits redistribution, commercial and noncommercial, provided that the book is properly cited.

ISBN: 966-02-2707-8 (серія, ІУ НАНУ)

ISBN: 978-617-14-0180-8 (ІУ НАНУ)

e-ISBN: 978-617-14-0181-5 (ІУ НАНУ)

ISBN: 978-83-66369-80-1 (ІС ПАН)

e-ISBN: 978-83-66369-79-5 (ІС ПАН)

DOI 10.33402/dssg.2023-1/14

Handle: <https://hdl.handle.net/20.500.12528/1978>

Інститут українознавства
ім. І. Крип'якевича Національної
академії наук України
вул. Козельницька, 4
79026 Львів
тел. +38(032)270 70 22
inukr@inst-ukr.lviv.ua
<https://www.inst-ukr.lviv.ua>

Instytut Slawistyki
Polskiej Akademii Nauk
ul. Jaracza 1
00-378 Warszawa
tel. 22 826 76 88
wydawnictwo@ispan.edu.pl
<https://www.ispan.waw.pl>

SPIS TREŚCI

Przedmowa	10

Część I. Dialektalny obraz świata: aspekt badawczy

Janusz A. RIEGER. Wykorzystania badań dialektologicznych dla historii mówionej	15
Tetiana JASTREMS'KA. Koncept w modelu obrazu świata: kompletność reprezentacji źródłowej	33
Hanna MARTYNOWA, Tetiana SZCZERBYNA. Werbalizacja pojęcia <i>PRZESTRZEŃ</i> w gwarach środkowonaddnieprzańskich	64
Iryna ROMANYNA. Koncept <i>KARA</i> w świadomości językowej Ukraińców	90
Hanna DYDYK-MEUSZ. Trzy elementy portretu językowego ijeromonacha-studyty Danyjila (Tymczyny)	102
Lesia CHOMCZAK. Mikroświaty kobiety deportowanej z Nadsania	115
Liudmyła KOLESNIK. Ukraińscy <i>zamieszkańcy</i> : historia deportacji we wspomnieniach <i>native speakerów</i>	137

Część II. Atlasy i słowniki jako źródła i wyniki badań dialektologicznych

Iwan SABADOSZ. Historia, teoria i praktyka ukraińskiej geografii językowej	155
Irena JAROS. Źródła do badań zmian w pogranicznych gwarach piotrkowskich	172
Iryna DRUŻUK. Geografia lingwistyczna XXI wieku: interaktywne mapy dźwiękowe (na przykładzie zmiany [e] > [a] w gwarze zachodniopoleskiej)	185
Jerzy SIEROCIUK. Eksploracja terenowa a ostateczny obraz słownika gwarowego	196
Oksana SIMOWYCZ. Słownik symboli werbalnych: dialektalne źródła i zasady leksykograficzne	212
Natalia CHIBEBA. Słownik leksyki weselnej dialektów bojkowskich: źródła i sposoby reprezentacji	240

ЗМІСТ

Передмова	11

Частина I. Діалектна картина світу: емпіричний аспект

Януш А. Рігер. Використання діалектологічних досліджень в усній історії ..	15
Тетяна ЯСТРЕМСЬКА. Концепт у моделі картини світу: повнота джерельної репрезентації	33
Ганна МАРТИНОВА, Тетяна ЩЕРБИНА. Вербалізація поняття <i>ПРОСТІР</i> у середньонадніпряньських говірках	64
Ірина Романина. Концепт <i>КАРА</i> в мовній свідомості українців	90
Ганна Дидик-Меуш. Три штрихи до мовного портрета ієромонаха-студита Даниїла (Тимчини)	102
Леся Хомчак. Мікросвіти депортованої з Надсяння	115
Людмила Колесник. Українські <i>замішанці</i> : історія депортації у спогадах діалектоносіїв	137

Частина II. Атласи та словники як джерела й результати діалектологічних студій

Іван САБАДОШ. Історія, теорія і практика української лінгвістичної географії	155
Ірена ЯРОС. Джерела для вивчення змін у прикордонних пйотрківських говірках	172
Ірина ДРУЖУК. Лінгвістична географія ХХІ ст.: інтерактивні звукові карти (на прикладі зміни [e] > [a] в західнополіському говорі)	185
Єжи СЕРОЦЮК. Польові розвідки та фінальний образ діалектного словника	196
Оксана СІМОВИЧ. Словник вербальних символів: діалектні джерела й лексикографічні засади	212
Наталя ХІБЕБА. Словник весільної лексики бойківських говірок: джерела та способи репрезентації	240

CZĘŚĆ III. Zjawiska gwarowe w kontekście wyboru źródeł

- Dorota K. REMBISZEWSKA, Janusz SIATKOWSKI.** *Prymak, pr(z)ymak, iść w prymy, w prymaki, w przystępy* jako przykład kontaktów językowych na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim 269
- Justyna KOBUS.** Nazwy larwy motyla w języku mieszkańców wielkopolskich wsi. 281
- Tetiana HUCULAK.** Źródła do badań słowotwórstwa gwarowego w języku ukraińskim 293
- Michał WASZYCZEK.** „*Малого по́ятти малое гніздя́*”. Funkcja deminutywna sufiksów, historycznie związanych z psł. tematami na *-nt-*, w gwarach południowokarpackich (na podstawie materiałów słownikowych Iwana Pan’kewycza) 321
- Natalia WERBYCZ.** Tekst dialektalny jako przedmiot eksperymentalnych badań fonetycznych 339

CZĘŚĆ IV. Dialektologia – etnologia – folklorystyka: punkty styczności

- Mychajło Hłuszko.** Studia dialektologiczne jako podstawowe źródło współczesnej etnologii ukraińskiej. 359
- Feliks CZYŻEWSKI.** Przyczynek do biografii Iwana W. Bessaraby, autora monografii *Materiały dla etnografii guberni siedleckiej*. 385
- Jurij BIDNOSZYJA.** Dzieła poetów naiwnych jako baza źródłowa do słownika gwary ukraińskiej Podlasia 398
- Noty o autorkach i autorach** 410

Частина III. Діалектне явище в контексті добору джерел

- Дорота К. Рембішевська, Януш Сятковський.** *Prymak, pr(z)ujmak, iść w prytu, w prymaki, w przystępy* як приклад мовних контактів на польсько-східнослов'янському пограниччі. 269
- Юстина Кобус.** Назви личинки метелика в мовленні мешканців сіл Великопольщі 281
- Тетяна Гуцзяк.** Джерела дослідження діалектного словотвору української мови. 293
- Міхал Вашичек.** „*Malógo pótyti malóe gnízda'*”. Демінутивна функція суфіксів, історично пов'язаних із псл. *nt*-основами, у південнокарпатських говірках (за словниковими матеріалами Івана Панькевича) 321
- Наталія Вербич.** Діалектний текст як об'єкт експериментально-фонетичного дослідження 339

**Частина IV. Діалектологія – етнологія – фольклористика:
точки перетину**

- Михайло Глушко.** Діалектологічні студії – важливе джерело сучасної української етнології 359
- Фелікс Чижевський.** Причинки до біографії Івана В. Бессараби, автора монографії *Materiały dla etnografii guberni siedleckiej* 385
- Юрій Бідношия.** Твори наївних поетів як джерельна база для словника українських говірок Підляшшя 398

Інформація про авторів 411

Тетяна Гуцуляк

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, Чернівці

Джерела дослідження діалектного словотвору української мови

Дослідження діалектного словотвору належать до актуальних та перспективних напрямів сучасного мовознавства. У пропонованій розвідці зосереджено увагу на висвітленні тих проблем та аспектів, що вже отримали наукове опрацювання й представлені в роботах таких українських мовознавців, як Г. Аркушин, П. Гриценко, Я. Закревська, І. Ковалик, К. Лук'янюк, В. Німчук, З. Сікорська та ін. Водночас окреслено й ті проблеми діалектного словотвору, що й досі залишаються маловивченими. Зокрема це специфіка формування образних мотиваційних відношень у процесі деривації і творення похідних одиниць з образним компонентом змісту. Відтак важливу роль відведено виборві джерельної бази: до уваги взято визначну для української пареміології працю – *Галицько-руські народні приповідки*, які упорядкував Іван Франко. Здійснено ґрунтовний аналіз образно-мотиваційних відношень, на базі яких утворилися відіменникові дієслова *закозачитися*, *зкозачитися* та ін., що притаманні мовленню діалектоносіїв південно-західних говірок. Завдяки зіставленню різних лексикографічних, фольклорних та етнографічних джерел з'ясовано, що діалектні мікротексти допомагають встановити похідність та мотивованість лексичних одиниць, які входять до складу сталих висловів.

Ключові слова: діалектний словотвір, відіменникові дієслова, образний компонент значення, образні деривати, образні мотиваційні відношення, пареміологія.

Дослідження діалектного словотвору в українській лінгвістиці. У сучасному мовознавстві вже маємо вагомі наукові студії, присвячені словотвору говорів різних діалектних територій. Ґрунтовний огляд праць, що активно виходили в 60-х – першій половині 70-х років ХХ ст., чи не вперше на той час здійснила Ярослава Закревська в монографії *Нариси з діалектного словотвору в ареальному аспекті* (Закревська, 1976). Дослідниця назвала актуальні й зараз дисертації, у яких висвітлено питання словотвору (здебільшого в межах окремих частин мови), наприклад Василя Німчука (про діалектні особливості закарпатських говорів), Корнія Лук'янюка (про словотвір буковинських говірок), Зінаїди Сікорської (словотворення українських говорів південно-східного мовного пограниччя)¹. Ідеться і про окремі питання діалектного словотвору, відображені в розвідках Олександри Гавришко (Захарків)², Івана Ковалика, Йосипа Дзендзелівського, Павла Чучки, Гаврила Шила та ін. (див. Закревська, 1976, с. 10).

Значною заслугою самої ж Я. Закревської є дослідження діалектного словотвору в лінгвогеографічному аспекті, а відтак запровадження в середині 70-х років ХХ ст. нового й мало використовуваного в мовознавчих студіях лінгвогеографічного дослідницького методу. Повільне впровадження названого підходу до вивчення діалектного матеріалу, на думку професорки, було пов'язане до деякої міри з недостатнім вивченням словотвірного рівня мови взагалі, нерозробленістю методів дослідження діалектного словотвору, недостатнім опрацюванням відповідних розділів діалектних програм, за якими збирали матеріал до лінгвістичних атласів та ін. Ці причини, як стверджує дослідниця,

¹ Від середини 50-х років ХХ ст. ґрунтовний опис словотвору різних частин мови закарпатських верхньоборжавських говорів відображають наукові публікації В. Німчука та результати його дисертації (Німчук, 1955, 1958, 1962; Німчук, 1962).

Тоді ж з'являються дослідження К. Лук'янюка, присвячені детальному вивченню суфіксального словотворення в буковинських говірках (Лук'янюк, 1958, 1963; Лук'янюк, 1966).

У 70-х роках ХХ ст. наукові розвідки з діалектного словотворення доповнило дисертаційне дослідження про суфіксацію іменників в українських говорах південно-східного мовного пограниччя (Сикорская, 1972).

² О. Гавришко (Захарків) входила до складу діалектологічної групи, що працювала над створенням другого тому *Атласу української мови*, у який увійшли матеріали південно-західного ареалу. Очолювали роботу над цим томом спочатку Павло Приступа, а потім – Я. Закревська (цит. за Хобзей, 2019, с. 705). Дослідження О. Захарків розкривають особливості словотвору іменників бойківського говору (Захарків, 1965; Захарків, 1981).

позначилися на представленні діалектного словотвору в національних атласах³ (див. Закревська, 1976, с. 16–17).

На ареалогічну важливість фіксування специфіки дериваційних процесів вказує у своїх дослідженнях Павло Гриценко. На його думку, у слов'янській лінгвогеографії картографування словотвірних явищ тривалий час не належало до пріоритетних завдань:

[...] проектування більшості національних атласів відбувалося у кінці 40-х – початку 50-х рр. ХХ ст., коли увага до дериватології в цілому ще не набрала належної сили. Тому до розуміння цінності діалектного словотвору доходили під впливом розвитку дериватології як розділу в описах структури літературного стандарту, практики укладання лінгвістичних карт, лексичних і словотвірних, коли проблема передачі похідних утворень на картах вимагала їх аналізу і визначення характеру просторового протиставлення, та коли постала необхідність ареалогічної інтерпретації карт. Останнє посилювало увагу до діалектного словотворення, оскільки у багатьох випадках презентований на картах матеріал виявив ареальну виразність, відтак – відповідав панівній ідеологемі лінгвістичної географії: встановленню діалектного поділу континууму (Гриценко, 2010, с. 365).

Лінгвогеографічний принцип аналізу діалектних словотвірних особливостей дав змогу Я. Закревській встановити, що картографування явищ словотвірного рівня підтвердило загалом поділ досліджуваної мовної території на традиційні діалектні групи, що збігаються з основним поділом за даними інших мовних рівнів (Закревська, 1976, с. 154)⁴. Відомий український дериватолог І. Ковалик за важливістю для загальної

³ Наталя Хобзей у спогадах, присвячених Я. Закревській, подає інформацію про те, як Ярослава Василівна, очоливши 1966 р. роботу над другим томом *Атласу української мови*, „[...] ініціювала, щоб в АУМі були широко представлені словотвірні карти” (Хобзей, 2019, с. 705). До складу діалектологічної групи входили Лідія Коць-Григорчук, Мирон Онишкевич, Дмитро Бандрівський, Олександра Гавришко (Захарків), Антон Залеський. Я. Закревська доклала багато зусиль, „[...] щоб другий том поліграфічно було видано, як і перший (через брак фінансування кольорові карти планували замінити чорно-білими)” (Хобзей, 2019, с. 705).

⁴ Григорій Аркушин високо оцінює роль Я. Закревської в науковому опрацюванні говорів південно-західного наріччя: „Багаторічна плідна праця над II томом *Атласу української мови* – від збирання матеріалу експедиційним методом і до картографування (в АУМ із 33 словотвірних карт 22 укладені Я. Закревською) – дозволила авторці зробити ґрунтовне узагальнююче дослідження зі словотвору західноукраїнських говірок” (Аркушин, 2005b, с. 69).

диференціації територіальних говорів розглядав діалектну специфіку в галузі словотворення на другому місці після лексичних територіальних особливостей, а в деяких випадках навіть надавав дериваційним ознакам першочергового значення (Ковалик, 1961, с. 27).

Важливо зауважити, що в україністиці активне й ґрунтовне наукове вивчення та висвітлення проблем діалектного словотвору припадає приблизно на той самий час (від 50–60 років ХХ ст.), що й загалом у слов'янському мовознавстві. У праці *Słowotwórstwo gwar polskich na Ukrainie. Czasownik* [Словотвір польських говорів в Україні. Дієслово] Катажина Чарнецька подає детальний аналіз діалектного словотвору в польській лінгвістиці, зазначаючи, що ця галузь науки має порівняно молоду традицію (Czarnecka, 2014, с. 14). Дослідниця називає важливі в цій царині студії Владислава Цирана (1960), Мечислава Шимчака (1961), Стефана Вархола (1967), Губерта Горновича (1967), Романа Ласковського (1966; 1971), Тадеуша Мальця (1976) та ін. У 70-х роках Вітольд Дорошевський разом з Анною Ковальською та Ядвігою Симоні-Сулковською започаткували новий підхід до вивчення діалектного словотвору: науковці записували деривати на основі анкетних опитувань, а потім окремі явища детально відображали на карті (див. Czarnecka, 2014, с. 14). Із-поміж важливих праць пізнішого часу, від середини 90-х років ХХ ст., Катажина Чарнецька називає роботи Єжи Сероцока, у яких були представлені нові методичні рішення для опису діалектного словотворення.

До новітніх здобутків української лінгвістики в названій царині, безперечно, належить монографія *Іменний словотвір західнополіського говору* Григорія Аркушина (Аркушин, 2004), у якій автор здійснив найповніший на сьогодні аналіз вивчення діалектного словотвору української мови. Дослідник зосереджує основну увагу на встановленні та описі словотвірних елементів, їх функцій, визначає продуктивні та малопродуктивні словотвірні типи похідних одиниць іменних частин мови. Важливими є узагальнення Г. Аркушина про стан вивчення діалектного словотвору різних територій:

Серед українських наріч порівняно краще вивчене словотворення окремих говірок, говіркових груп чи діалектів південно-західного наріччя (дослідження І. Ковалика, Н. Гуйванюк, Г. Шила, Н. Черкес, Й. Дзензелівського, Л. Яропуд, М. Сюська, Г. Шумицької, Я. Рігера та ін.); словотвір південно-східного наріччя описано значно менше (праці П. Лисенка, З. Сікорської, Л. Денисенко, В. Леснової, Й. Дзензелівського та ін.), ще менше описів присвячено словотвору говірок північного наріччя (праці М. Поїстогової, М. Никончука, Л. Дикої та ін.) (Аркушин, 2005а, с. 5).

До наведено переліку наукових студій також потрібно додати, що проблеми діалектного словотвору стали предметом дослідження в дисертації Олесі Харківської (Харківська, 2015) та в окремих розвідках Василя Грещука, Стефанії Панцьо, Наталі Хобзей, Тетяни Ястремської, Олесі Фанти та ін. (Грещук, 2010; Панцьо, 2009; Фанта, 2010, 2012; Хобзей, 2019; Ястремська, 2017).

Узагальнюючи результати праць у названій царині, Г. Аркушин указує на однотипність методики опису діалектного матеріалу, на те, що дослідники зосереджують увагу на творенні здебільшого іменників у різних говірках і, попри це, зазначає:

[...] діалектологи по-різному характеризують діалектний словотвір, але спільне те, що майже в усіх працях представлена не система словотвору, а подані лише диференційні риси, якими говірки відрізняються від літературної мови. При такій методології поза увагою залишаються риси, спільні для обох систем – діалектної і літературної (Аркушин, 2005b, с. 69).

На нашу думку, варто звернути увагу й на специфіку формування мотиваційних відношень у процесі деривації, зокрема на творення похідних одиниць з образним компонентом змісту, тобто на образні деривати, що здебільшого є синонімійними до вже наявних у мові номінацій. Образне мовне відтворення світу дослідники зараховують до типологічних ознак діалектної мовної особистості. Образні діалектні одиниці належать до особливого пласту української лексики, у якому закоренилася специфіка національного світосприйняття, особливе відображення ознаки чи ситуації через зв'язок із предметами та явищами, що безпосередньо з ними пов'язані (див. Гуцуляк, 2008).

Образність діалектного мовлення до деякої міри привертає увагу українських дослідників. Передусім це аналіз емоційно-оцінної, емоційно-експресивної лексики (праці Катерини Глуховцевої, Віктора Дворянкіна, Валентини Леснової, Ганни Пастернак та ін. (Глуховцева, 2003; Дворянкін, 2003; Леснова, 1999; Пастернак, 1989)), а також опис метафоричних та метоніміїчних механізмів (лексико-семантичних та словотвірних) вторинної номінації (роботи Г. Аркушина, Степана Бевзенка, Павла Гриценка, Інни Гороф'янюк, Галини Гримашевич, Йосипа Дзендзелівського, Людмили Колеснік, Яни Литвиненко, Марини Поїстогової, Валентини Прокопенко, Тетяни Тищенко, Тетяни Ястремської та ін. (Аркушин, 1991; Бевзенко, 1960; Гриценко, 1984; Гороф'янюк, 2010; Гримашевич, 2013; Дзендзелівський, 1958; Колеснік, 2016; Литвиненко, 2019; Поїстогова, 2005; Прокопенко, 1966; Тищенко, 2017; Ястремська, 2021)).

Варто зазначити, що сучасні дослідники звертають увагу на те, що діалектне словотворення порівняно з літературною мовою відбувається більш прозоро, вільно, спонтанно, із використанням більш розмаїтих мовних засобів. Про це йдеться, зокрема, й у праці Г. Аркушина *Іменний словотвір західнополіського говору* (Аркушин, 2004), у роботі польської дослідниці Барбари Фалінської *Problematyka slowotwórcza w kartografii lingwistycznej* [Словотворча проблематика в лінгвістичній картографії] (Falińska, 1996).

В українській діалектній лексикографії поки що немає окремих чи зведених словників, які б відображали все багатство образних засобів, властивих мовленню діалектоносіїв. Проте відома практика словникової фіксації та опису семантичних діалектизмів: це *Словник семантичних діалектизмів Західного Полісся* Г. Аркушина (Аркушин, 1991, с. 113–185) і *Практичний словник семантичних діалектизмів Закарпаття* Й. Дзензелівського (Дзензелівський, 1958). Цій проблемі присвячені й окремі розвідки С. Бевзенка *До питання про семантичні лексичні діалектизми* (Бевзенко, 1960) та В. Прокопенко *Семантичні діалектизми в буковинських говорах* (Прокопенко, 1966). Одним зі шляхів розвитку семантичних діалектизмів є, на думку С. Бевзенка, „[...] розширення значення і перенесенням назви з одного чи подібного предмета на інший” (Бевзенко, 1960, с. 36), тобто основою таких діалектних одиниць часто постає метафоризація як засіб пізнавальної діяльності людини і як мовний механізм розширення семантики здебільшого давніх шарів лексики. Семантичні деривати, утворені за цим принципом, набувають образного компонента семантики, напр., *їжак* ‘перен. вид покрівлі з очерету без листя’. *У не́ня хата вкрита їжакóм* (Гуйванюк, 2005, с. 177); *печері́ца* ‘перен. дуже низька ростом дівчина або жінка’. *Дзі́на хóчи Аурéла, а вна печері́ца шóдо не́го* (Гуйванюк, 2005, с. 409); *сóйка* ‘перен., знев. пліткарка’. *Та сóйка вже міні́ дїхати ни дає́* (Гуйванюк, 2005, с. 505) (див. Гуцуляк, 2008, 2011).

В останні десятиліття простежуємо поживлений розвиток такого напряму діалектного словникарства, як упорядкування фразеологічних, фразеологічно-паремійних словників, збірок постійних народних порівнянь, прислів’їв, приказок, загадок (Аркушин, 2003; Доброльжога, 2010; Мацюк, 2013; Ужченко, 2013; Чабаненко, 2001).

Дослідження похідних одиниць з образним компонентом змісту в діалектному мовленні потребує більш прискіпливого добирання спеціальної джерельної бази. Передусім це повинні бути записи усного мовлення, здійснені в результаті діалектологічних експедицій. Утім для цього потрібна така методологія досліджень, якої в україністиці поки що немає, і залучення спеціальних питань до питальників та програм

збирання діалектного матеріалу. На жаль, досі, як це стверджує О. Фанта, ще не опубліковано жодного повноцінного питальника з українського діалектного словотворення (Фанта, 2010, с. 82)⁵.

Безперечно, що вагомою джерельною базою для вивчення окреслених проблем діалектного словотворення мають стати й лексикографічні праці. Упродовж останніх більш ніж 20 років простежуємо активний розвиток української діалектної лексикографії й появу цілої низки різнотипних діалектних словників. Н. Хобзей як діалектолог і упорядник лексикографічних праць завжди приділяла словникам значну увагу, здійснюючи, зокрема, і детальні огляди діалектного словництва. Говорячи про значні успіхи в цій галузі, дослідниця зазначала, що „[...] суттєвою вадою всього українського діалектно-лексикографічного поступу є його раритетність”, попри це, зацікавлення діалектологічними й діалектографічними працями все-таки є відчутним (Хобзей, 2006, с. 826).

Діалектні словники фіксують не тільки лексико-семантичне та фразеологічне розмаїття якогось говору чи окремих говірок, не тільки цінну позамовну інформацію про особливості народного побуту, народних промыслів, звичаєвої культури, але й закріплюють низку мовних фактів, важливих для дослідження словотворчих процесів мови. Адже матеріали діалектних лексикографічних праць, відображаючи специфіку номінативної діяльності діалектоносіїв, містять вагомий пласт похідної лексики, морфологічна будова й семантика якої значною мірою доповнюють і розширюють відомості про мотиваційно-дериваційні процеси та їх зв'язок зі світоглядними й ціннісними орієнтирами носіїв мови.

Діалектні словники української мови не є спеціально зорієнтованими на фіксування похідних одиниць з образним компонентом змісту, однак таки охоплюють значну кількість іменників, прикметників, дієслів, подекуди й прислівників, що сформувалися на базі образних мотиваційних

⁵ Досліджуючи афіксальний словотвір іменників в українських говірках Закарпатської області, О. Фанта розробила спеціальну програму, що містила спочатку 678 запитань, а після апробації була доповнена ще 214. На думку дослідниці, і досі актуальними є міркування І. Ковалика, висловлені у праці *Словотвір і лінгвогеографія* (Київ, Ковалик, 1961), про потребу скласти „[...] спеціальну програму-питальник (загальномовну й обласну) для збирання відповідного мовнодіалектного матеріалу з питань словотвору в межах української мови, а то й у загальнослов'янському масштабі” (цит. за Фанта, 2010, с. 82). У наш час дослідники можуть послуговуватися питальниками, що вміщені у двох основних програмах: *Програма для збирання матеріалу до Діалектологічного атласа української мови* (Київ, 1948; 1949); *Програма для збирання матеріалу до Діалектологічного атласа українських говорів Закарпатської області* (Ужгород, 1960).

відношень. Зрідка словникові дефініції лексичного значення містять виразну вказівку на образне зіставлення між елементами дійсності, що слугувало підставою для творення назви, – це наявність формулювань ‘ставати подібним (до того, що названо твірною основою)’, ‘у формі (того, що названо твірною основою)’. До прикладу:

- діалектні образні іменники: *бурáчка* ‘бот. сорт червоних яблук’. *На дрúгий рік я собі нацéп’ю бурáчок* (Гуйванюк, 2005, с. 43); *варенички* ‘цвіт білої акації’. *Як пройшов град, так усю вулицю вареничками услало* (Чабаненко, т. 1, с. 129); *грівач* ‘порода голуба, який має на шії своєрідну маніжку з пір’я’ (Пиртей, с. 62); *косáч* ‘овес з волоссям у формі коси (Avena L.)’. *Посіяно трохи косача, трохи кудрявця* (Матіїв, с. 236);
- діалектні образні дієслова: *бáбитися* ‘ставати подібною до баби (про ще не стару віком жінку)’. *Марі́ко шче ти ся рáно бáбити* (Сабадош, 2008, с. 18); *богувать* ‘користуватися необмеженою владою і всіма благами життя’. *Колись тут пан Іваненко богував, а тепер і сліду од його не осталося* (Чабаненко, т. 1, с. 93); *индичьтис́я* (заіндичьтис́я) ‘бундючитися’; ‘набундючитися, набурмоситися, зробити невдоволене обличчя’ (Пиртей, сс. 98, 123); *ковбáситиси* ‘скручуватися (про нитки)’. *Так ці ниткі ковбáсяси* (Гуйванюк, 2005, с. 214);
- діалектні образні прикметники: *драбинáстий* ‘такий худий, що й ребра видно’. *Драбинаста кобила* (Чабаненко, т. 1, с. 295); *мишáстенький* ‘маленький, з невиразними рисами обличчя (про людину)’ (Чабаненко, т. 2, с. 284); *шиловáтий* ‘тонкий та високий’. *Він счас дужи шиловáтий, дозна́ку, як його тáто* (Гуйванюк, 2005, с. 662); *шишковатий* ‘шишкоподібний’. *Там такий перець ловкий прода́ця. І все шишковатий* (Чабаненко, т. 4, с. 135);
- діалектні образні прислівники: *гусакóм* ‘у зн. прис. спосіб пересування звірів, коли вони йдуть один за одним’ (Аркушин, т. 1, с. 114); *дугóю* ‘у зн. прис. спосіб полювання, коли мисливці йдуть півколом’ (Аркушин, т. 1, с. 146); *клубкóм* ‘присл. спати на боку, згорнувшись так, щоб коліньми діставати підборіддя’. *Спит Гриць клубком, ни просипаєся відраня* (Матіїв, с. 220); *шулькóм* ‘присл. вниз головою’. *Половік шулькóм кінувси на кúрiта* (пор. *шулька* ‘ялинкова шишка’) (Гуйванюк, 2005, с. 678).

Грунтовне дослідження образних мотиваційних відношень відображає дисертація авторки (див. Гуцуляк, 2021), у якій образну мотивацію описано як мовно-мисленневий вибір мотиватора у процесі творення похідної одиниці, що пов’язаний із встановленням у свідомості

мовців асоціативних зв'язків між певними когнітивними структурами з подальшим формуванням образних уявлень на базі концептуальної метафори чи (і) концептуальної метонімії та вербалізованим закріпленням таких образних уявлень у морфологічній і семантичній структурі слова (Гуцуляк, 2021, с. 93). Польські лінгвісти – Рената Гжегорчикова, Аліція Нагурко та ін. – для позначення образної мотивації та образних дериватів використовують термінологічні поняття – асоціативна мотивація, асоціативні (ономасіологічні) деривати (див. Grzegorzczukowa, 1984; Nagórko, 2007). У праці *Zarys gramatyki polskiej* [Нарис польської граматики] А. Нагурко виокремлює асоціативні деривати, що розвинулися на основі порівняння та метафоричних механізмів, і наводить такі приклади: „[...] *nos* і *nosek* ‘podobny do nosa, zwężony koniec, czubek czegoś’ (пр. *noski butów*); [...] *przymiotniki z sufiksem -owat(y)* jako wyspecjalizowanym wykładnikiem relacji ‘takij ak to, na co wskazuje postawa’ [...]: *patykowaty, bryłowaty, beczułkowaty* [...]” (Nagórko, 2007, с. 188).

Важливим джерелом фіксації специфічних, цікавих, а зрідка й поодиноких з погляду словотворення образних одиниць української мови, безперечно, є *Галицько-руські народні приповідки (зібрані, впорядковані та пояснені Іваном Франком)*. У таких збірниках важливими є всі складники, що їх залучили упорядники й збирачі мовного матеріалу, – це й самі сталі вислови, і їх компонентний лексичний склад, і коментарі та пояснення, наведені до цих мовних одиниць.

Окреслюючи специфіку джерельної бази діалектологічних досліджень, П. Гриценко зазначає, що

[...] серед усіх джерел діалектних даних етнографічні й фольклорні записи використовують вельми рідко, хоча опора на давніші етнографічні студії задля з'ясування динаміки говірок, зокрема для поліхронного картографування мовних одиниць, виявилася вельми результативною й переконливою. [...] У тому, що етнографічні, фольклорні записи можуть зберігати цінні мовні свідчення, а відтак їх використання в діалектологічних дослідженнях є доцільним і вкрай бажаним, переконує чимало видань, насамперед тих, які були орієнтовані на збереження й відтворення автентичного народного мовлення (Гриценко, 2014, с. 145).

У цьому аспекті варто звернути увагу на визначну для української пареміології працю – *Галицько-руські народні приповідки* (Фр.), які зібрав, упорядкував Іван Франко. Її опубліковано в *Етнографічному збірнику* Етнографічної комісії Наукового Товариства ім. Т. Шевченка від 1901 до 1910 року. І. Франко зафіксував понад 31 тисячу (31 091) приповідок,

і, на думку дослідників, це зібрання залишається найбільш повним до нашого часу.

У передмові до першого випуску (1901) автор збірника чітко визначив основні принципи, якими керувався під час підготовки матеріалу:

- 1) Кожна приповідка повинна бути записана якнай докладніше, в тім діалекті і в тій формі, як живе в устах народу; коли її вживають у різних формах, у різних мовних конструкціях, треба записувати всі відміни.
- 2) При кожній приповідці зазначаю, де вона записана.
- 3) До кожної приповідки додаю більш або менше детальне пояснення вічеве, а де треба, то й мовне, по змозі черпане також із уст народу (виділення моє – Т. Г.); се кінче тому, що вже тепер деякі приповідки в наших старших збірках незрозумілі, бо виплили нараз із якихсь місцевих чи випадкових обставин (Франко, 1901, с. 6).

І. Франко вказував, що загалом у всіх трьох томах маємо приповідки із 477 місцевостей східної Галичини та Буковини. Здебільшого це матеріал із Галичини, із Буковини увійшло „[...] незначне число приповідок” (Франко, 1910, с. 16). Звичайно, навіть зафіксована кількість народних висловів „[...] не вичерпує всього приповідкового матеріалу, що живе в устах нашого народу” (Франко, 1910, с. 16). Задум зібрати народні приповідки автор виношував більш ніж 30 років:

Розпочавши збирати приповідки та всякі образні речення, порівняння, прокляття, формули, мудрування і т. п. ще на шкільній лаві, звиш 30 літ тому назад, я постановив нарешті приступити до видання отсеї збірки, в якій крім зібраного мною безпосередньо з уст народу матеріалу входять численні, більші або менші рукописні збірки інших осіб, що набралися чи то у мене, чи в Наук. Тов. ім. Шевченка, чи в інших бібліотеках [...] (Франко, 1901, с. 5).

І. Франко дуже сподівався, що його багатолітня праця прислужиться майбутнім поколінням: „Зібраний у сих томах матеріал дає тривку і важну підставу для різноманітних студій, мовних та етнологічних, які – дай Боже, найшли собі здібних та науково підготованих робітників” (Франко, 1910, с. 18).

У контексті дослідження діалектного словотворення, варто звернути увагу на те, що в матеріалах *Галицько-руських народних приповідок* часто трапляються оригінальні (подекуди поодинокі) з погляду словотворення деривати, варті уваги науковців; у поясненнях значень образних висловів здебільшого наведені коментарі (записані з уст народу), які є важливими

для встановлення мотиваційних відношень та які розкривають специфіку світоглядних і ціннісних орієнтирів діалектоносіїв.

До прикладу, до вислову „Він на дитиньчий розум зійшов” (с. Нагуевичі)⁶ наведено пояснення: „Він здитинів, зробився нерозумним, як дитина (виділення моє – Т. Г.)” (Фр., т. 1, с. 790), яке розкриває мотиваційні відношення, пов’язані з творенням прикметника *дитинячий*. В основі такої мотивації – образно-порівняльні зв’язки між поведінкою дорослої людини й дитини.

До приповідки „Якби не був свинуватий, то би не був багатий” (Др. В. Лучаківський, рукописна збірка приповідок, зібраних на Тернопільщині) І. Франко подає більш розгорнуте пояснення: „Вислов тої думки, що багатство звичайно здобувається не надто чесними способами, а власне людською кривдою, скупарством та скнарістю; ті прикмети й характеризуються словом «свинуватий». Пор. польське: *Kto się chce zrobić bogatym, musi się na jakiś czas zrobić świnia* (Adalberg Bogaty 42)” (Фр., т. 1, с. 145). Наведений коментар допомагає глибше зрозуміти словотвірні та мотиваційні зв’язки між іменником-мотиватором *свиня* та прикметником *свин-уват-ий*, зокрема реалізацію мотивувальних ознак за подібністю до поведінки та норову тварини. Формування таких метафоричних мотиваційних відношень засвідчує здатність похідних одиниць відображати стереотипні, традиційні для певної етноспільноти образні уявлення⁷.

Зосереджуємо увагу на дієсловах, утворених від основи іменника *козак*, – *зкозачитися* та *закозачитися*, що їх наводить у своєму збірнику Іван Франко. У визначенні засадничих положень щодо розуміння похідного слова підтримуємо думку Г. Аркушина, що це „[...] лексема, яка у свідомості носіїв говірки (мови) членується і має співвідносну непохідну пару, отже, можна пояснити, чому цю реалію називають саме так (напр. *бáбнік* / *бо хóдит до чужіх бабéй*; *пуднén’ок* / *бо ростé пуд пен’кóм* [...])” (Аркушин, 2005а, с. 1).

Попри те, що в українському мовознавстві вже маємо чимало напрацювань зі словотвору дієслів (розвідки Теодозія Возного, Катерини Городенської, Євгенії Карпіловської, Лариси Кислюк, І. Ковалика,

⁶ Тут і далі в наведених прикладах подаємо повні назви населених пунктів або використаних джерел. У тексті *Галицько-руських народних приповідок* вони записані скорочено.

⁷ Простежуємо закріплення деривата *свинуватий*, зокрема й з фонетичним варіантом суфікса *-оват-*, у різних говірках південно-західного наріччя: *свін-оват-ий* ‘із свинськими рисами, грубий, нечемний’ (Піпаш & Галас, с. 172); *свін-оват-ий* ‘вulg. непорядний, нечесний, підступний’. *Свіновата жонá, свинуватий харáктер* (Сабадош, 2008, с. 327); *свин-уват-ий* ‘той, хто чинить по-свинськи’. *То є свинуватий чоловік* (Гуйванюк, 2005, с. 480).

Оксани Кушлик, Віталія Русанівського, Уляни Штанденко, Лідії Юрчук та ін.), утім, на думку Н. Хобзей, „[...] дієслівний словотвір у говірках і сьогодні залишається маловивченим” (Хобзей, 2019, с. 513). Зі своїх спостережень зазначмо, що в діалектному мовленні виразно представлені відіменникові дієслова, що відображають особливий для українців спосіб образного сприйняття ситуації через зв'язок із предметами чи явищами, що безпосередньо з нею пов'язані. Основою таких дериватів постають іменники – часто назви предметів побутово-господарської діяльності людини, назви тварин, рослин, рідше назви осіб, напр. *викозулювати* ‘виробляти фокуси, танцювати з викрутасами’ (Чабаненко, т. 1, с. 150); *коцюб'ітисся* ‘коцюрбитися, скручуватися, гнутися, кривитися’ (Пиртей, с. 147); *наворонитисся* ‘натерпітисся від негоди, злиднів’ (Чабаненко, т. 2, с. 38); *процигáнювати (процигáнити)* ‘те саме, що *профимарчувати* – промарнувати, протрачувати’ (Матіїв, с. 392). Мотиваційні зв'язки між твірними й похідними словами найчастіше встановлюємо шляхом відновлення мисленневих, зорових чи акустичних образів, які стали підґрунтям їх появи. Проте не для всіх образних дериватів можна застосувати такий підхід для пояснення особливостей їх творення та семантики.

Зокрема складну специфіку формування мотиваційних відношень відображають деривати *з-козáч-и-ти-ся* (← *козак*) та *за-козáч-и-ти-ся* (← *козак*).

Дієслово *зкозáчитисся* входить до народного вислову, що його І. Франко подає під слово *дівувати* на позначення поняття „дівувати”. Приповідку з лексемою *зкозáчитисся* зафіксовано в с. Нагуєвичі Дрогобицького повіту (тепер село Дрогобицького р-ну Львівської обл.): *Дівувала, поки сі не зкозачила* – означає, як це пояснено в матеріалах приповідок, „поки не зачала заходити собі з козаками, з парубками і не стратила вінка” (Фр., т. 1, с. 800); пор. *віно́к* ‘дівоцтво’: *Загубіти віно́к* ‘стратити дівоцтво’ (Гр., т. 1, с. 239).

У другому томі І. Франко наводить ще й заголовкове слово *закозачитисся* у вислові *закозачила сі дівка*, зафіксованому також у с. Нагуєвичах, – „втекла з козаками, образово: зледащила, зійшла з путя” (Фр., т. 2, с. 250).

Наведені деривати мають фразеологізовану морфемну структуру, тобто за послідовністю морфем, поєднаних відповідно до словотвірних моделей, властивих українській мові⁸, важко розпізнати опосередкований

⁸ Похідні одиниці *зкозачитисся* і *закозачитисся* утворені за типовою і продуктивною для української мови моделлю творення дієслів від основ іменників за допомогою префіксально-суфіксально-постфіксальних конфіксів *с-...-и(-ти)-ся*, *за-...-и(-ти)-ся*. На думку К. Городенської, найбільшу продуктивність у відсубстантивному словотворенні виявляє суфікс *-и(-ти)*, що входить до

асоціативно-образний зв'язок, який мовець встановлює у процесі образної деривації. Фразеологізованість морфемної структури образних дериватів зумовлена кількома чинниками: 1) відсутністю в морфемній будові слова чіткої вказівки на сам об'єкт номінації, він стає зрозумілим завдяки синтагматичним зв'язкам похідних слів; 2) „розмитість” ознаки – основи образно-компаративних відношень; зазвичай мовець повинен встановити цю ознаку самостійно, ґрунтуючись на типових (стереотипних) образних уявленнях, властивих колективній свідомості певної етноспільноти. Не менш важливими є стійкі (стереотипні) образні уявлення носіїв мови про мотиватор, що формують у свідомості мовців своєрідний внутрішній контекст. Опертя на внутрішній контекст є важливим елементом для встановлення мотивувальних ознак таких образних дериватів, що розвинулися на підставі образно-метонімічних (рідко образно-метафоричних) мотиваційних відношень, зокрема в тих випадках, коли мотиватор закріпився як стереотипний образ у свідомості мовців і як символічна назва певного поняття чи явища. Отже, внутрішній контекст сприяє розумінню змісту образних дериватів через відсилання до різнотипних знань носіїв мови про мотиватор та до закріплених за ним стійких (або ж маловідомих) асоціативно-образних уявлень (див. також Гуцуляк, 2021).

Пояснення, що їх зафіксував (чи подав сам) І. Франко, є чи не єдиним джерелом інформації для встановлення мотиваційних відношень і для пояснення словотвірних особливостей дериватів *зкозачитися* і *закозачитися*.

Спираючись на тлумачну частину наведених приповідок, появу образного змісту пов'язуємо з асоціативними зв'язками, в основі яких – концептуальна метонімія, що ґрунтується на „переміщенні фокусу уваги” з одного (певного) об'єкта на інший, суміжний, часто пов'язаний із ним причиново-наслідковими відношеннями: „стосунки з козаками → наслідки таких стосунків”.

Підтверджує такий механізм перенесення назви додаткова інформація про спосіб життя та звичаї козаків: безперечно, у стосунках із жінками вони повинні були дотримуватися доброчесності та не чинити перелюбства, проте їхні стосунки з дівчатами, відтворені у фольклорних текстах, є дещо інакшими. Козаки часто намовляли дівчину їхати з ними, обіцяючи їй краще життя, ніж вдома з батьками. Тому в піснях-баладах, як

складених афіксів або виступає самостійним формантом. Така особливість відображає традиційну для української мови тенденцію відіменникового дієслівного словотворення в межах формування різних словотвірних значень (Городенська, 1979, с. 306).

зазначає дослідниця українського фольклору Лариса Стрюк, відтворено ситуації спокуси і зведення дівчини, оцінка й трагізм її необачного вчинку. Часто такі пісні змальовують негативні наслідки – зраду, зневагу, сором, вбивство й т. ін., містять відвертий громадський осуд дівчини, яка не вбереглася від спокуси й дала себе звести (див. Стрюк, 2001, сс. 320–324). Напр.,

Ой заїхав козак та з Україноньки,
Одмовив дівчину та й од родиноньки:
Ой поїдь, дівчино, ой поїдь із нами,
Ліпше ж тобі буде, як у твеї мами:
У мами ходила в подраній свитині,
В нас будеш ходити в чорній кармазині...

Ти у батька ходиш
В полатаних лагах,
В нас будеш ходити
В дорогих баватах! –
Багацько казали,
Дівча намовляли.
Дівча послуhalo
Та й повандрувало.

Потрібно зазначити, що ще раніше, 1886 року, до часу виходу друком *Галицько-руських народних приповідок*, лексему *скозачитися* було включено до української реєстрової частини *Малорусько-німецького словаря* Євгена Желехівського та Софрона Недільського:

Скозачити ся, (vor Mädchen) verführt werden (Жел., т. 2, с. 875).
Пояснення німецькою мовою перекладаємо, як ‘(стосовно дівчат) бути спокушеним’. Через відсутність контекстів вживання цього слова, складно пояснити, чому автори словника обрали саме таку похідну одиниця для вираження змісту ‘бути спокушеною (про дівчину)’.

Похідні одиниці, що увійшли до *Малорусько-німецького словаря*, як вдалося спостерегти Лілії Невідомській та Надії Тишківській, відображають орієнтацію на дериваційні моделі, ‘[...] які виявили помітну словотворчу активність у західноукраїнському регіоні’ (цит. за Грещук, 1999, с. 56). Матеріали цієї лексикографічної праці сприяли ‘[...] закріпленню і поширенню у словниковому складі літературної мови окремих регіональних рис’ (Грещук, 1999, с. 56).

У своїй праці *Арто в Україні* (2006) Олекса Горбач включає лексему *скозачитися* до арготизмів і пояснює: ‘,льв. дістати нешлюбну дитину

(про дівчину)” (Арго, с. 140). Це слово наведено у *Словнику арготизмів та вульгаризмів із мови злодіїв, вуличників та учнів Львова, Дрогобича, Тернополя, Золочева, Станиславова та Коломиї* (Арго, сс. 127–164). О. Горбач пояснює:

[...] ці записи ми зробили вже на еміграції в Німеччині 1948–1950 роках серед мешканців цих міст, віком 25–35 років, та звірили з пам’яті із власними матеріалами, збираними в 1942–1943 роках у Львові. Із львівським вуличним арго автор мав змогу ознайомитися в 1929–1938 роках як учень та студент та 1939 року у львівській тюрмі (Арго, с. 127).

Той факт, що О. Горбач включив лексему *скоз’ачитися* до арготизмів, засвідчує труднощі у встановленні зв’язку між формою слова і його семантикою. Мабуть, це і справді був своєрідний спосіб „утаємничити, затаїти” інформацію, висловити пом’якшено сприйняття чогось неприємного, небажаного. Вживання слова *скоз’ачитися* у значенні ‘народити нешлюбну дитину’ можна вважати на той час і своєрідним способом евфемізації. За спостереженнями О. Горбача, метафоричні та метонімічні процеси відіграли важливу функцію у творенні лексичного складу українського арго (Арго, сс. 189–273).

У сучасній лексикографічній практиці лексему *скоз’ачитися* ‘народити нешлюбну дитину’ подає *Лексикон львівський: поважно і на жарт* (співавторки – Наталя Хобзей, Оксана Сімович, Тетяна Ястремська, Ганна Дидик-Меуш (ЛЛ, с. 523)). Цю лексичну одиницю марковано як таку, що її вживають люди старшого віку. Відсутність контексту в цьому словнику також ускладнює можливість описати мотиваційні відношення, що лягли в основу творення слова.

Отже, саме матеріали *Галицько-руських народних приповідок* І. Франка дають змогу наблизитися до встановлення внутрішньої форми дієслів *з(с)коз’ачитися*, *закоз’ачитися* та простежити їх первинне вживання. Аналіз наведених похідних одиниць, що закріпилися передусім у мовленні діалектоносіїв південно-західних говірок, розкриває особливий, але загалом притаманний українській мові механізм творення образних дієслів від основ іменників – назв осіб. До того ж деривати *з(с)коз’ачитися*, *закоз’ачитися* дають змогу розширити дієслівну зону лексико-словотвірної образної парадигми від основи іменника *коз’ак* та доповнити перелік мотивувальних ознак, пов’язаних із процесами образної деривації⁹.

⁹ Детальний аналіз формування лексико-словотвірної образної парадигми на базі основи іменника *козак* розглянуто у статті авторки (див. Гуцуляк, 2020).

Доцільно звернути увагу й на те, що тільки у збірнику І. Франка фіксуємо ще один дериват, утворений за схожим принципом: *за-шляхт-и-ти-ся* ‘заталапатися’ – *А де ти сі так зашляхтив?* (с. Нагуєвичі) (Фр., т. 2, с. 216). Творення цього дієслова відображає обрано-метафоричні мотиваційні відношення – ‘бути подібним до шляхтича за певними ознаками’, які відразу стають зрозуміли після пояснення, що його наводить І. Франко: „Шляхту т. зв. ходячкову селяни-нешляхтичі декуди вважають нехлюйкою; шляхтич, мовляв, не дбає на болото і з гордошів іде серединою дороги, то вже певно «зашляхтиться»” (Фр., т. 2, с. 216).

У *Галицько-руських народних приповідках* та інших лексикографічних працях і текстових джерелах закріплені й такі відсубстантивні дієслова з образним компонентом змісту, що утворені суфіксальним способом за моделлю „основа іменника + *-и(-ти)*”: *Варвара* → *варвар-и-ти*, *Сава* → *сав-и-ти*, *Євдоха* → *євдош-и-ти*¹⁰. Напр.,

Якби не варварила і не савила, то би по величідни кросен не ставила (с. Мшанець¹¹) (Фр., т. 1, с. 201);

Було не савити та не варварити, а сісти та три веретена напарити (с. Нагуєвичі) (Фр., т. 3, с. 77);

Не савити, не варварити, не євдошити, но куделю ковдошити (с. Добросин¹²) (Фр., т. 3, с. 77);

Хто савит і варварит, той починок не напарит (с. Нагуєвичі) (Фр., т. 3, с. 77).

¹⁰ Дієслово *варварити* фіксують, до прикладу, діалектні словники бойківських говірок зі значенням ‘святкувати день Варвари’: *Якби не варварила і не савила, то би по величідни кросен не ставила* (Он., ч. 1, с. 83; Матіїв, с. 50). Лексеми *варварити*, *амбросити* подає *Словарь української мови* за редакцією Бориса Грінченка з покликанням на матеріали Матвія Номиса (1864 р.): *варварити* „святкувати день св. Варвари 4-го грудня. *Було не савити, не варварити та на сорочку сурганити* Ном. № 4007” (Гр., т. 1, с. 126); *савити* „святкувати день св. Сави. *Було не савити, не варварити, ні амбросити, але куделю було кундосити*. Ном. № 4007” (Гр., т. 4, с. 95); *амбросити* „святкувати день св. Амвросія. Трапляється тільки в анекдоті про ліниву жінку, що відмовлялася працювати у свята, через те її було побито з такими настановами: „*Було не савити, не варварити, ні амбросити, але куделю було кундосити*. Ном. № 4007” (Гр., т. 1, с. 7). У збірнику Матвія Номиса ці вислови паспортизовані з покликанням на Проскурів (*Проск.*) (тепер м. Хмельницький), звідки надходили паремійні матеріали до його книги, а також на *Збір слов* Каленика Шейковського (*Збр. Шей.*).

¹¹ Село Мшанець Самбірського р-ну Львівської обл.

¹² Село Добросин Жовківського р-ну Львівської обл.

Коментарі І. Франка до цих приповідок суттєво впливають на розуміння мотиваційних відношень і надають змогу більш детально й обґрунтовано їх пояснити:

Св. Варвари (4 грудня) і Св. Сави (5 грудня) – малі церковні свята, у які можна робити, особливо прясти. Лінива господиня, що не пряде в ті й подібні свята, не витче свого полотна в великім пості і мусить ткати весною, коли настає огородова робота. [...] Свято Євдокії, також церковне, припадає на 1 марта. Чоловіки не раз забороняють жінкам обходити ті свята (Фр., т. 1, с. 201).

Отож значення дієслів *варварити*, *савити* і *євдошити* можемо витлумачити як 'не займатися прядінням, лінуватися виконувати цю чи іншу роботу, святкуючи дні святих Варвари, Євдокії чи святого Сави'. Такі деривати мають фразеологізовану морфемну структуру, вони утворені на базі образно-метонімічних мотиваційних відношень і мають глибинний зміст, для з'ясування якого потрібна додаткова інформація. Опис мотиваційних механізмів, побудованих на метонімічних перенесеннях, майже в кожному випадку повинен ґрунтуватися на культурологічних коментарях інтерпретатора. Образно-метонімічні мотиваційні відношення розглядаємо як особливий тип образної мотивації, що пов'язаний із формуванням образних уявлень та їх подальшою вербалізацією на основі особливої метонімічної моделі, базовий образ якої часто постає (або й закріпився) у колективній свідомості як символ певної ознаки (властивості) (див. Гуцуляк, 2021а, с. 96).

У дослідженнях із діалектного словотвору потрібно актуалізувати нові напрями. Зокрема при укладанні питальників та програм для збирання матеріалу варто враховувати образність діалектного мовлення, беручи до уваги й те, що така особливість може бути реалізована не тільки через використання сталих висловів, але й через уживання (а подекуди й спеціальне творення) похідних одиниць (дієслів, прикметників, іменників, прислівників) з образним компонентом змісту. Такий аспект дослідження діалектного словотвору є важливим для розв'язання загальномовних питань, оскільки поглиблює осмислення компонентів мовної структури. На такі перспективи вказував польський лінгвіст Вітольд Дорошевський (див. Doroszewski, 1954), і це аргументовано підтвердили у своїх студіях Я. Закревська, П. Гриценко та ін. За нашими спостереження, образні деривати, засвідчені діалектним словотворенням, є невід'ємною частиною лексичного складу української мови й допомагають найбільш повно розкрити системність образних дериваційних зв'язків і представити їх як сукупність словотвірних гнізд чи парадигм.

Із-поміж важливих джерел, що дають змогу визначити й описати мотиваційні відношення діалектних дериватів, є етнографічний матеріал, а також збірники сталих висловів, які фіксують подекуди поодинокі, але дуже цінні з погляду словотворення похідні одиниці, містять суттєві коментарі для встановлення їх мотивованості та розкривають специфіку світоглядних і ціннісних орієнтирів діалектоносіїв.

БІБЛІОГРАФІЯ

Джерела

- Арго – Горбач, О. (2006). *Арго в Україні*. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.
- Transliteracja:** Horbach, O. (2006). *Argo v Ukraini*. Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy.
- Аркушин – Аркушин, Г. (2000). *Словник західнополіських говірок* (Т. 1–2). РВВ „Вежа” Волинського державного університету ім. Лесі Українки.
- Transliteracja:** Arkushyn, H. (2000). *Slovník zakhidnopoliskykh hovirok* (Т. 1–2). RVV „Vezha” Volynskoho derzhavnoho universytetu im. Lesi Ukrainky.
- Аркушин, Г. (2003). *Сказав, як два зв'язав: Народні вислови та загадки із Західного Полісся і західної частини Волині*.
- Transliteracja:** Arkushyn, H. (2003). *Skazav, yak dva zviazav: Narodni vyslovy ta zahadky iz Zakhidnoho Polissia i zakhidnoi chastyny Volyni*.
- Гр. – Грінченко, Б. (Ред.). (1907–1909). *Словарь української мови* (Т. 1–4).
- Transliteracja:** Hrinchenko, B. (Red.). (1907–1909). *Slovar ukrainskoi movy* (Т. 1–4).
- Гуйванюк, Н. (Ред.). (2005). *Словник буковинських говірок*. Рута.
- Transliteracja:** Huivaniuk, N. (Red.). (2005). *Slovník bukovynskykh hovirok*. Ruta.
- Доброльожа, Г. (2010). *Фразеологічний словник говірок Житомирщини*. ПП Туловський.
- Transliteracja:** Dobrolozha, H. (2010). *Frazeolohichniy slovník hovirok Zhytomyrshchyny*. PP Tulovskyi.
- Жел – Желехівський, Є., & Недільський, С. (1886). *Малоруско-німецький словар* (Т. 1–2). З друкарні тов. им. Шевченка, під зарядом К. Беднарского.
- Transliteracja:** Zhelekhivskiy, Ye., & Nedilskiy, S. (1886). *Malorusko-nimetskyi slovar* (Т. 1–2). Z drukarni tov. um. Shevchenka, pid zariadom K. Bednarskoho.
- ЛЛ – Хобзей, Н., Сімович, О., Ястремська, Т., & Дидик-Меуш, Г. (2009). *Лексикон львівський: поважно і на жарт* (1-ше вид.). Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.
- Transliteracja:** Khobzei, N., Simovych, O., Yastremska, T., & Dydyk-Meush, H. (2009). *Leksykon lvivskiy: povazhno i na zhart* (1. wyd.). Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy.

- Матіїв – Матіїв, М. (2013). *Словник говірок центральної Бойківщини*. Ната.
Transliterationca: Matiiv, M. (2013). *Slovnuk hovirok tsentralnoi Boikivshchynu*. Nata.
- Мацюк – Мацюк, З. (2013). *Що сільце, то нове слівце: словник фразеологізмів Західного Полісся*. Вежа–Друк.
Transliterationca: Matsiuk, Z. (2013). *Shcho siltse, to nove slivtse: slovnuk frazeolohizmiv Zakhidnoho Polissia*. Vezha–Druk.
- Он. – Онишкевич, М. (1984). *Словник бойківських говірок* (Ч. 1–2). Наукова думка.
Transliterationca: Onyshkevych, M. (1984). *Slovnuk boikivskykh hovirok* (Ch. 1–2). Naukova dumka.
- Пиртей – Пиртей, П. (2004). *Короткий словник лемківських говірок*. Сіверсія МВ.
Transliterationca: Pyrtei, P. (2004). *Korotkyi slovnuk lemktivskykh hovirok*. Siversiia MV.
- Піпаш & Галас – Піпаш, Ю., & Галас, Б. (2006). *Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області)*. Ужгородський національний університет.
Transliterationca: Pipash, Yu., & Halas, B. (2006). *Materialy do slovnuka hutsulskykh hovirok (Kosivska Poliana i Rosishka Rakhivskoho raionu Zakarpatskoi oblasti)*. Uzhhorodskiy natsionalnyi universytet.
- Сабадош – Сабадош, І. (2008). *Словник Закарпатської говірки села Сокурниця Хустського району*. Ліра.
Transliterationca: Sabadosh, I. (2008). *Slovnuk Zakarpatskoi hovirky sela Sokurnytisia Khustskoho raionu*. Lira.
- Ужченко – Ужченко, В., & Ужченко, Д. (2013). *Фразеологічний словник східнословобожанських і степових говірок Донбасу*. Видавництво ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”.
Transliterationca: Uzhchenko, V., & Uzhchenko, D. (2013). *Frazeolohichnyi slovnuk skhidnoslobozhanskykh i stepovykh hovirok Donbasu*. Vydavnytstvo DZ „LNU imeni Tarasa Shevchenka”.
- Фр. – Франко, І. (Ред.). (2006). *Галицько-руські народні приповідки* (2-ге вид.) (Т. 1–3). Видавничий центр Львівського національного університету ім. І. Франка.
Transliterationca: Franko, I. (Red.). (2006). *Halytsko-ruski narodni prypovidky* (2. vyd.) (T. 1–3). Vydavnychiy tsentr Lvivskoho natsionalnoho universytetu im. I. Franka.
- Чабаненко – Чабаненко, В. (1992). *Словник говірок Нижньої Наддніпряниці* (Т. 1–4). Запорізький державний університет.
Transliterationca: Chabanenko, V. (1992). *Slovnuk hovirok Nyzhnoi Naddniprianshchynu* (T. 1–4). Zaporizkyi derzhavnyi universytet.
- Чабаненко – Чабаненко, В. (2001). *Фразеологічний словник говірок Нижньої Наддніпряниці*. „Стат і Ко”.
Transliterationca: Chabanenko, V. (2001). *Frazeolohichnyi slovnuk hovirok Nyzhnoi Naddniprianshchynu*. „Stat i Ko”.

Література

- Аркушин, Г. (1991). Словник семантичних діалектизмів Західного Полісся. *Поліська дома, 1*, 113–185.
Transliterationca: Arkushyn, H. (1991). Slovnynk semantychnykh dialektyzmiv Zakhidnoho Polissia. *Poliska doma, 1*, 113–185.
- Аркушин, Г. (2004). *Іменний словотвір західнополіського говору*. Вежа.
Transliterationca: Arkushyn, H. (2004). *Imennyi slovotvir zakhidnopoliskoho hovoru*. Vezha.
- Аркушин, Г. (2005а). *Іменний словотвір західнополіського говору* [Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук, Інститут української мови НАН України].
Transliterationca: Arkushyn, H. (2005а). *Imennyi slovotvir zakhidnopoliskoho hovoru* [Avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovooho stupenia doktora nauk [abstrakt rozprawy habilitacyjne]], Instytut ukrainskoi movy NAN Ukrainy].
- Аркушин, Г. (2005b). Принципи аналізу суфіксації в діалектологічних дослідженнях. *Волинь-Житомирщина, 14*, 63–74.
Transliterationca: Arkushyn, H. (2005b). Pryntsypy analizu sufiksatsii v dialektolohichnykh doslidzhenniakh. *Volyn-Zhytomyrshchyna, 14*, 63–74.
- Бевзенко, С. (1960). До питання про семантичні лексичні діалектизми. *Міжвузівська наукова конференція з питань укладання обласних діалектологічних словників*, 35–37.
Transliterationca: Bevzenko, S. (1960). Do pytannia pro semantychni leksychni dialektyzmy. *Mizhvuzivska naukova konferentsiia z pytan ukkladannia oblasnykh dialektolohichnykh slovnykiv*, 35–37.
- Глуховцева, К. (2003). Емоційно-експресивна лексика в українських східнословобожанських говірках. *Вісник Луганського державного педагогічного університету імені Тараса Шевченка: Філологічні науки*, 3(59), 246–253.
Transliterationca: Hlukhovtseva, K. (2003). Emotsiino-ekspresyivna leksyka v ukrainskykh skhidnoslobozhanskykh hovirkakh. *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka: Filolohichni nauky*, 3(59), 246–253.
- Городенська, К. (1979). Префіксально-суфіксальний словотвір. В М. Жовтобрюх (Ред.), *Словотвір сучасної української літературної мови* (сс. 285–313). Наукова думка.
Transliterationca: Horodenska, K. (1979). Prefiksarno-sufiksalni slovotvir. W Zhovtobriukh, M. (Red.), *Slovotvir suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy* (ss. 285–313). Naukova dumka.
- Гороф'янюк, І. (2010). Етноніми як база творення українських флоронімів. *Мовознавчі студії. Діалект у лінгвокультурологічному просторі*, 3, 42–50.
Transliterationca: Horofianiuk, I. (2010). Etnonimy yak baza tvorennia ukrainskykh floronomeniv. *Movoznavchi studii. Dialekt u lnhvokulturolohichnomu prostori*, 3, 42–50.

- Гримашевич, Г. (2013). Відсубстантивні адвербіативи у формі орудного відмінка в українських діалектах. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького національного університету*, 9, 139–146.
- Transliteracija:** Hrymashevych, H. (2013). Vidsubstantywni adverbiiatyvy u formi orudnoho vidminka v ukrainskykh dialektakh. *Filolohichni studii. Naukovyi visnyk Kryvorizkoho natsionalnoho universytetu*, 9, 139–146.
- Гриценко, П. (1984). *Моделивання системи діалектної лексики*. Наукова думка.
- Transliteracija:** Hrytsenko, P. (1984). *Modeliuvannia systemy dialektnoi leksyky*. Naukova dumka.
- Гриценко, П. (2010). Лінгвістичне картографування і проблеми словотворення. *Відображення історії та культури народу в словотворенні*, 365–373.
- Transliteracija:** Hrytsenko, P. (2010). Linhvistychne kartohrafuvannia i problemy slovotvorennia. *Vidobrazhennia istorii ta kultury narodu v slovotvorenni*, 365–373.
- Гриценко, П. (2014). Про один тип джерел сучасних діалектологічних студій. *Діалекти в синхронії та діахронії: Загальнослов'янський контекст*, 145–154.
- Transliteracija:** Hrytsenko, P. (2014). Pro odyn typ dzherel suchasnykh dialektolohichnykh studii. *Dialekty v synkhronii ta diakhronii: zahalnoslovianskyi kontekst*, 145–154.
- Гуцуляк, Т. (2008). Образний компонент у семантичній структурі діалектної лексики. *Науковий вісник Чернівецького університету*, 428–429, 118–123.
- Transliteracija:** Hutsuliak, T. (2008). Obraznyi komponent u semantychnii strukturi dialektnoi leksyky. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu*, 428–429, 118–123.
- Гуцуляк, Т. (2011). Метафорично-образні назви осіб у буковинських говірках (на матеріалі „Словника буковинських говірок”). *Діалектна мова: сучасний стан і перспективи дослідження: програма, матеріали та тези доповідей всеукраїнських наукових читань, присвячених пам'яті діалектолога Валентини Прокопенко*, 102–104.
- Transliteracija:** Hutsuliak, T. (2011). Metaforychno-obrazni nazvy osib u bukovynskykh hovirkakh (na materialii „Slovnyka bukovynskykh hovirok”). *Dialektna mova: suchasnyi stan i perspektyvy doslidzhennia: prohrama, materialy ta tezy dopovidei vseukrainskykh naukovykh chytan, prysviachenykh pamiatii dialektologa Valentyny Prokopenko*, 102–104.
- Гуцуляк, Т. (2020). Асоціативно-образні уявлення про козаків і сфера дериваційних процесів української мови. *X. Internationale virtuelle Konferenz der Ukrainistik „Dialog der Sprachen – Dialog der Kulturen. Die Ukraine aus globaler Sicht”*, 74–88.
- Transliteracija:** Hutsuliak, T. (2020). Asotsiatyvno-obrazni uiavlennia pro kozakiv i sfera deryvatsiinykh protsesiv ukrainskoi movy. *X. Internationale virtuelle Konferenz der Ukrainistik „Dialog der Sprachen – Dialog der Kulturen. Die Ukraine aus globaler Sicht”*, 74–88.
- Гуцуляк, Т. (2021a). *Типологія образних семантико-мотиваційних відношень у відмінниковому словотворі української мови* [Дисертація на здобуття на-

- укового ступеня доктора філологічних наук. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича]. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. <https://drive.google.com/file/d/1VjujMkdQQhDq37VZYFwMYtewwbHAIYh/view>
- Transliteracija:** Hutsuliak, T. (2021). *Typolohiia obraznykh semantykomotyvatsiinykh vidnoshen u vidimennykovomu slovtvori ukrainskoi movy* [Dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia doktora nauk [rozprawa habilitacyjna], Chernivetskyi natsionalnyi universytet imeni Yurii Fedkovycha]. Chernivetskyi natsionalnyi universytet imeni Yurii Fedkovycha. <https://drive.google.com/file/d/1VjujMkdQQhDq37VZYFwMYtewwbHAIYh/view>
- Гуцуляк, Т. (2021b). Фразеологізована морфемна структура образних дериватів та умови встановлення мотиваційних відношень. *Лінгвістика*, 2(44), 63–76. doi: 10.12958/2227-2631-2021-2-44-63-76
- Transliteracija:** Hutsuliak, T. (2021b). Frazelohizovana morfemna struktura obraznykh deryvativ ta umovy vstanovlennia motyvatsiinykh vidnoshen. *Linhvistyka*, 2(44), 63–76. doi: 10.12958/2227-2631-2021-2-44-63-76
- Грещук, В. (Ред.). (1999). *Євген Желехівський у національно-культурному відродженні України*. Плаї.
- Transliteracija:** Greshchuk, V. (Red.). (1999). *Yevhen Zhelekhivskiyi u natsionalno-kulturnomu vidrodzhenni Ukrainy*. Plai.
- Грещук, В. (2010). Культура традиційного гірського пастухування в українському діалектному словотворенні. *Відображення історії та культури народу в словотворенні: Доповіді XII Міжнародної наукової конференції Комісії зі слов'янського словотворення при Міжнародному комітеті славістів*, 373–381.
- Transliteracija:** Greshchuk, V. (2010). Kultura tradytsiinoho hirs'koho pastukhuvannia v ukrainskomu dialektnomu slovtvorenni. *Vidobrazhennia istorii ta kultury narodu v slovtvorenni: Dopovidi XII Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii Komisii zi slovianskoho slovtvorennia pry Mizhnarodnomu komiteti slavistiv*, 373–381.
- Дворянкін, В. (2003). Оцінне й неоцінне в говірковій номінації (на матеріалі говірки с. Олексіївка Великоновосілківського району Донецької області). *Діалектологічні студії 2: Мова і культура*, 130–138.
- Transliteracija:** Dvoriankin, V. (2003). Otsinne y neotsinne v hovirkovii nominatsii (na materialii hovirky s. Oleksiivka Velykonovosilkivskoho raionu Donetskoi oblasti). *Dialektolohichni studii 2: Mova i kultura*. 130–138.
- Закревська, Я. (1976). *Нариси з діалектного словотвору в ареальному аспекті*. Наукова думка.
- Transliteracija:** Zakrevska, Ya. (1976). *Narysy z dialektnoho slovtvoru v arealnomu aspekti*. Naukova dumka.
- Захарків, О. (1965). Діалектні відмінності у галузі словотвору іменників бойківського говору (назви осіб за професією та родом діяльності). *Вісник Львівського університету*, 3.

- Transliteracija:** Zakharkiv, O. (1965). Dialektni vidminnosti u haluzi slovotvoru imennykiv boikivskoho hovoru (nazvy osib za profesiieiu ta rododm diialnosti). *Visnyk Lvivskoho universytetu*, 3.
- Захарків, О. (1981). *Словообразование имен существительных бойковского диалекта (названия носителя процессуального признака)* [Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук, Ужгородський державний університет].
- Transliteracija:** Zakharkiv, O. (1981). *Slovoobrazovanye imen sushchestvytelnykh boikovskoho dyalekta (nazvaniya nosytelia protsesualnogo pryznaka)* [Avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovoho stupenia kandydata nauk [abstrakt rozprawy doktorskiej], Uzhhorodskiy derzhavnyi universytet].
- Ковалик, І. (1961). Словотвір і лінгвогеографія. В *Праці Х Республіканської діалектологічної наради* (сс. 26–36).
- Transliteracija:** Kovalyk, I. (1961). Slovotvir i linhvoheohrafiia. W *Pratsi X Respublikanskoj dialektolohichnoi narady* (ss. 26–36).
- Колеснік, Л. (2016). *Номінація людини в покутсько-буковинських говірках: генеза та просторове варіювання* [Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук, Інститут української мови НАН України].
- Transliteracija:** Koliesnik, L. (2016). *Nominatsiia liudyny v pokutsko-bukovynskykh hovirkakh: heneza ta prostorove variuvannia* [Dysertatsiia na zdobuttia naukovoho stupenia kandydata nauk [rozprawa doktorska], Instytut ukrainskoi movy NAN Ukrainy].
- Леснова, В. (1999). *Номінація людини та її рис у східнословобожанських українських говірках* [Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук, Інститут української мови НАН України].
- Transliteracija:** Liesnova, V. (1999). *Nominatsiia liudyny ta yii rys u skhidnoslobozhanskykh ukrainskykh hovirkakh* [Avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovoho stupenia kandydata nauk [abstrakt rozprawy doktorskiej], Instytut ukrainskoi movy NAN Ukrainy].
- Литвиненко, Я. (2019). *Орнітономени у східнополіському діалекті: Структура і просторове варіювання* [Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук, Інститут української мови НАН України].
- Transliteracija:** Lytvynenko, Ya. (2019). *Ornitonomeny u skhidnopoliskomu dialekti: Struktura i prostorove variuvannia* [Avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovoho stupenia kandydata nauk [abstrakt rozprawy doktorskiej], Instytut ukrainskoi movy NAN Ukrainy].
- Лук'янюк, К. (1958). Суфіксальний словотвір назв людей у буковинських говорах. *Наукові записки Чернівецького державного університету*, 4, 42–51.
- Transliteracija:** Lukianiuk, K. (1958). Sufiksalni slovotvir nazv liudei u bukovynskykh hovorakh. *Naukovi zapysky Chernivetskoho derzhavnoho universytetu*, 4, 42–51.
- Лук'янюк, К. (1963). Стилістичні властивості суфіксації в буковинських говірках. *Питання стилістики української мови в її взаємозв'язку з іншими слов'янськими мовами*, 97–99.

- Transliteracija:** Lukianiuk, K. (1963). Stylistychni vlastyvosti sufiksatsii v bukovynskykh hovirkakh. *Pytannia stylistyky ukrainskoi movy v yii vzaïmozv'язku z inshymu slovianskymu movamy*, 97–99.
- Лукьянюк, К. (1966). Суффиксальное словобразование в буковинских говорах (прямая суффиксация) [Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук, Чернівецький державний університет].
- Transliteracija:** Lukianiuk, K. (1966). *Suffyksalnoe slovoobrazovanye v bukovynskykh hovorakh (priamaia suffyksatsyia)* [Avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovoï stupenia kandydata nauk [abstrakt rozprawy doktorskiej], Chernivetskyi derzhavnyi universytet].
- Німчук, В. (1955). Спостереження над словотвором іменника в говірці села Довге, Іршавського району (суфіксація). *Наукові записки Ужгородського державного університету*, 14, 169–192.
- Transliteracija:** Nimchuk, V. (1955). Sposterezhennia nad slovotvorom imennyka v hovirtsi sela Dovhe, Irshavskoho raionu (sufiksatsiia). *Naukovi zapysky Uzhhorodskoho derzhavnoho universytetu*, 14, 169–192.
- Німчук, В. (1958). Із словотвору прислівників говірок району верхньої течії р. Боржави (прислівники займенникового походження). *Наукові записки Ужгородського державного університету*, 35.
- Transliteracija:** Nimchuk, V. (1958). Iz slovotvoru pryslivnykiv hovirok raionu verkhnoi techii r. Borzhavy (pryslivnyky zaimennykovoho pokhodzhennia). *Naukovi zapysky Uzhhorodskoho derzhavnoho universytetu*, 35.
- Німчук, В. (1962). Суфіксальне творення дієслів, дієприкметників і дієприслівників у закарпатських верхньонадборжавських говірках. *Дослідження з мовознавства*, 1.
- Transliteracija:** Nimchuk, V. (1962). Sufiksalne tvorennia diiesliv, diiepryketnykiv i diiepryslivnykiv u zakarpatskykh verkhnonadborzhavskykh hovirkakh. *Doslidzhennia z movoznavstva*, 1.
- Німчук, В. (1962). Словообразование именных частей речи в закарпатских верхнеборжавских говорах [Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України].
- Transliteracija:** Nymchuk, V. (1962). *Slovoobrazovanye ymennykh chastei rechy v zakarpatskykh verkhneborzhavskykh hovorakh* [Avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovoï stupenia kandydata nauk [abstrakt rozprawy doktorskiej], Instytut movoznavstva im. O. O. Potebni NAN Ukrainy].
- Панцьо, С. (2009). Префіксальне та префіксально-суфіксальне творення прикметників у лемківському говорі. *Лемківський діалект у загальноукраїнському контексті*, 27, 75–83.
- Transliteracija:** Pantso, S. (2009). Prefiksálne ta prefiksálno-sufiksálne tvorennia pryketnykiv u lemkiivskomu hovori. *Lemkiivskiyi dialekt u zahalnoukraiivskomu konteksti*, 27, 75–83.

- Пастернак, Г. (1989). До характеристики емоційно-оцінної лексики на позначення особистих рис людини в діалектах. *Семасіологія і словотвір*, 19–23.
- Transliteration:** Pasternak, H. (1989). Do kharakterystyky emotsiino-otsinnoi leksyky na roznachennia osobystykh rys liudyny v dialektakh. *Semasiolohiia i slovotvir*, 19–23.
- Поістогова, М. (2005). Назви побутових реалій як база творення вторинних флорономенів у східнополіських говірках. *Діалектна лексика: лексикологічний, лексикографічний та лінгвогеографічний аспекти*, 194–212.
- Transliteration:** Poistohova, M. (2005). Nazvy pobutovykh realii yak baza tvorennia vtorynnykh floronomeniv u skhidnopoliskykh hovirkakh. *Dialektna leksyka: leksykolohichni, leksykhografichni ta linhvoheografichni aspekty*, 194–212.
- Прокопенко, В. (1966) Семантичні діалектизми в буковинських говорах. *Тези доповідей XXII наукової сесії Чернівецького державного університету (секція філологічних наук)*, 3–6.
- Transliteration:** Prokopenko, V. (1966) Semantychni dialektyzmy v bukovynskykh hovorakh. *Tezy dopovidei XXII naukovoї sesii Chernivetskoho derzhavnoho universytetu (seksiia filolohichnykh nauk)*, 3–6.
- Сикорская, З. (1972). Суффиксальное словообразование имен существительных в украинских говорах юго-восточного языкового пограничья (междуречье Айдара и Калитвы) [Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України].
- Transliteration:** Sykorskaia, Z. (1972). Suffyksalnoe slovoobrazovanye umen sushchestvityelnykh v ukraynskykh hovorakh yuho-vostochnoho yazykovoho pohranychia (mezhdureche Aidara y Kalytyvy) [Avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovoho stupenia kandydata nauk [abstrakt rozprawy doktorskiej], Instytut movoznavstva im. O. O. Potebni NAN Ukrainy].
- Стрюк, Л. (2001). *Етнологія України у пісенному фольклорі*. СМП „Астон”.
- Transliteration:** Striuk, L. (2001). *Etnolohiia Ukrainy u pisennomu folklori*. SMP „Aston”.
- Тищенко, Т. (2017) „Словник східноподільських говірок” як відображення номінаційних процесів у східноподільському ареалі української мови. *Філологічний часопис*, 2(10), 216–226.
- Transliteration:** Tyshchenko, T. (2017) „Slovnyk skhidnopolilskykh hovirok” yak vidobrazhennia nominatsiinykh protsesiv u skhidnopolilskomu areali ukrainskoi movy. *Filolohichni chasopys*, 2(10), 216–226.
- Ткачук, М. (2014). Лексична мотивація як параметр творення синонімів у ботанічній лексиці говірок Чорнобильської зони. *Діалекти в синхронії та діахронії: Загальнослов’янський контекст*, 477–482.
- Transliteration:** Tkachuk, M. (2014). Leksychna motyvatsiia yak parametr tvorennia synonimiv u botanichnii leksytsi hovirok Chornobylskoi zony. *Dialekty v synkhronii ta diakhronii: zahalnoslovianskyi kontekst*, 477–482.

- Фанта, О. (2010). Афіксальний іменниковий словотвір в українських говірках Закарпаття як предмет наукового дослідження. *Вісник Ужгородського університету*, 79–84.
- Transliteracija:** Fanta, O. (2010). Afiksalni imennykovyi slovotvir v ukrainskykh hovirkakh Zakarpattia yak predmet naukovooho doslidzhennia. *Visnyk Uzhhorodskoho universytetu*, 79–84.
- Фанта, О. (2012). Творення відад'єктивних іменників жіночого роду в українських говорах Закарпаття. *Вісник Прикарпатського національного університету. Філологія*, 32–33, 127–131.
- Transliteracija:** Fanta, O. (2012). Tvorennia vidadiektivnykh imennykiv zhinochoho rodu v ukrainskykh hovorakh Zakarpattia. *Visnyk Prykarpatskoho natsionalnoho universytetu. Filolohiia*, 32–33, 127–131.
- Франко, І. (1901). Тимчасова оповістка. В І. Франко. *Галицько-руські народні приповідки* (сс. 5–6). Цифрове перевидання. <https://www.i-franko.name/uk/Folklore/1901/GalRusProverbs.html>
- Transliteracija:** Franko, I. (1901). Tymchasova opovistka. W I. Franko. *Halytsko-ruski narodni pryprovodky* (ss. 5–6). Tsyfrove perevydannia. <https://www.i-franko.name/uk/Folklore/1901/GalRusProverbs.html>
- Франко, І. (1910). Передмова до третього тому. В І. Франко. *Галицько-руські народні приповідки* (сс. 16–18). Цифрове перевидання. <https://www.i-franko.name/uk/Folklore/1901/GalRusProverbs.html>
- Transliteracija:** Franko, I. (1910). Peredmova do tretoho tomu. W I. Franko. *Halytsko-ruski narodni pryprovodky* (ss. 16–18). Tsyfrove perevydannia. <https://www.i-franko.name/uk/Folklore/1901/GalRusProverbs.html>
- Харківська, О. (2015). *Суфіксальний словотвір апелятивних іменників в українських говорах Закарпаття* [Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук, Ужгородський національний університет]. Ужгородський національний університет. https://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/12/dis_harkivska.pdf
- Transliteracija:** Kharkivska, O. (2015). *Sufiksalni slovotvir apeliatyvnykh imennykiv v ukrainskykh hovorakh Zakarpattia*. [Dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata nauk [abstrakt rozprawy doktorskiej], Uzhhorodskiy natsionalnyi universytet]. Uzhhorodskiy natsionalnyi universytet. https://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/12/dis_harkivska.pdf
- Хобзей, Н. (2006). Сучасне українське діалектне словництво. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*, 15, 819–826.
- Transliteracija:** Khobzei, N. (2006). Suchasne ukrainske dialektne slovnytstvo. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*, 15, 819–826.
- Хобзей, Н. (2019). Аспекти дослідження дієслівного префікса *ви-* у говірках південно-західного наріччя української мови. В Н. Багнюк, О. Сімович, & Т. Ястремська (Ред.), *Хобзей Наталія. Наукові студії: діалектологія, етнолінгвістика, лексикографія* (сс. 541–547). Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.

- Transliteracja:** Khobzei, N. (2019). Aspekty doslidzhennia diieslivnoho prefiksa vy- u hovirkakh pivdenno-zakhidnoho narichchia ukrainskoi movy. W N. Bahniuk, O. Simovych, & T. Yastremska (Red.), *Khobzei Natalia. Naukovi studii: dialektolohiia, etnolinhvistyka, leksykohrafiia* (ss. 541–547). Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy.
- Ястремська, Т. (2017). Словотвірне гніздо: проблема множинної мотивації. *Вісник Львівського університету*, 64(1), 119–130.
- Transliteracja:** Yastremska, T. (2017). Slovotvirne hnzido: problema mnozhynnoi motyvatsii. *Visnyk Lvivskoho universytetu*, 64(1). 119–130.
- Ястремська, Т. (2021). *Лексико-семантичне моделювання українського діалектного простору* [Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук, Інститут української мови НАН України]. Інститут української мови НАН України. https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2021/09/Yastremska_dis.pdf
- Transliteracja:** Yastremska, T. (2021). *Leksyko-semantychne modeliuvannia ukrainiskoho dialektnoho prostoru* [Dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia doktora nauk [rozprawa habilitacyjna], Instytut ukrainiskoi movy NAN Ukrainy]. Instytut ukrainiskoi movy NAN Ukrainy. https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2021/09/Yastremska_dis.pdf
- Doroszewski, W. (1954). Słowotwórstwo a geografia lingwistyczna (mechanizm działania analogii w słowotwórstwie gwarowym). *Poradnik językowy*, 5, 2–13.
- Czarnecka, K. (2014). *Słowotwórstwo gwar polskich na Ukrainie Czasownik*. Instytut Języka Polskiego PAN w Krakowie.
- Grzegorzczkova, R. (1984). *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*. PIW.
- Nagorko, A. (2007). *Zarys gramatyki polskiej*. Wydawnictwo Naukowe PWN. <https://docer.pl/doc/x05xn8e>
- Falińska, B. (1996). Problematyka słowotwórcza w kartografii lingwistycznej. *Studia Dialektologiczne*, 1, 177–183.

Sources of Studying the Dialectal Word Formation of the Ukrainian Language

The research aims to address issues related to dialectal word formation, focusing on problems and aspects that have already been studied and presented in the works of Ukrainian linguists such as H. Arkushyn, P. Hrytsenko, Ya. Zakrevska, I. Kovalyk, K. Lukianiuk, V. Nimchuk, Z. Sikorska and others. At the same time, certain tasks related to dialectal word formation remain understudied. Specifically, this research examines the specificity of forming imagery-motivated relationships in the process of derivation and the creation of derivatives with an imagery component in their meaning. In this aspect, particular attention is given to the choice of the source material, including the significant work „The Galician-Ruthenian Folk Proverbs”, collected, arranged and interpreted by I. Franko. In this study, a thorough analysis of figurative and motivational relations was carried out, on the basis of which such denominative verbs were formed as, e.g. *закозачитися / зкозачитися* and others, which were inherent in the speech of dialectal speakers of South Western dialects. As a result of comparing various lexicographic, folklore and ethnographic sources, it was found that the explanatory dialectal microtexts help to establish the derivation and motivation of those lexical units that are part of set expressions.

Keywords: dialectal word formation, denominative verbs, figurative component of meaning, figurative derivatives, figurative motivational relations, paremiology.